

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRME: AŞK VE KAHRAMANLIK KONULU TÜRK HALK HİKÂYELERİNDE DÜŞMAN TİPİ

*Sennur HASANOĞULLARI**

Geliş Tarihi: 05.03.2020

Kabul Tarihi: 14.03.2020

Atf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

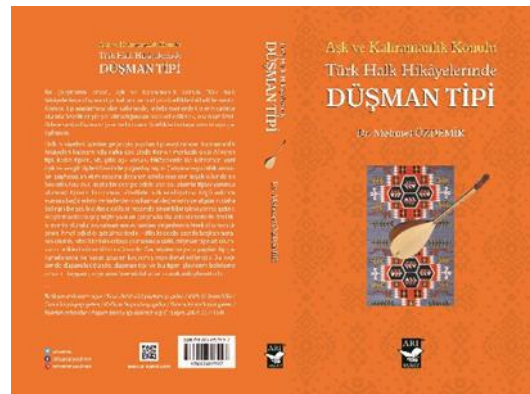
Sayı: 5

Sayfa: 198-201

Yıl: 2020

Dönem: Haziran

“Özdemir, Mehmet (2019), *Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 283 s. ISBN: 978-605-69279-9-7”.

Bu çalışmada, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Dr. Mehmet Özdemir'in *Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi* adlı eserinin eleştirel tanıtımı yapılmaktadır. Dr. Özdemir tarafından yazılan “*Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi*” adlı eser, yazarın 2011-2013 yılları arasında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı programında, hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiş bir yayındır. Yazar, 2018 yılında Giresun Üniversitesi tarafından yayınlanan *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*'nin 18. sayısında tez çalışmasından yola çıkarak düşman tiplerini dikkate sunan bir makale yayınlamıştır. Yazar bu konuda çalışmaya devam etmiş ve 2019 yılında tezini çeşitli eklemeler yaparak kitap olarak yayınlamaya karar vermiştir.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Artvin. sennurhsn@gmail.com / ORCID: 0000-0002-2724-318x

Yazarın, Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi adlı çalışması, giriş hariç üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada kaynak gösteriminde APA sistemi tercih edilmiştir. Dipnotlar ise konuyla ilgili açıklama yapmak üzere kullanılmıştır.

Anlatım esasına dayanan Türk halk hikâyeleri, Türk Halk edebiyatının önemli bir alanını oluşturmaktadır. Halk edebiyatı denilince genellikle âşık tarzı şiir ve hikâyecilik geleneği akla gelmektedir. Türk halk edebiyatı araştırmaları tarihinde, kahraman merkezli çalışmaların sayıca çok olduğu görülmektedir. Ancak Dr. Özdemir'in de belirttiği gibi kahramanı kahraman yapan değerlerin olumsuz tiplerden kaynaklandığı, araştırmacıların konuyu önemsememesi veya dikkatten kaçırması gibi nedenlerle literatürde müstakil incelemeler yapılmadığı görülmüştür (Özdemir 2019: 148). Bu kapsamda Dr. Özdemir tarafından hazırlanan Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinden Düşman Tipi adlı çalışma söz konusu literatürde öncü olması açısından ayrıca önemlidir.

Eserin giriş bölümünde Türk halk hikâyesinin ortaya çıkışı ve gelişimi, özellikleri, yapısı, kaynakları, tasnifi ve Türk halk hikâyesi anlatma geleneği incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca incelenen hikâyelerin olay örgülerine yer verilmiştir. Birinci bölümde sözlü edebiyattan yazılı edebiyata kişi karakter ve tip kavramları ele alınmıştır. Kavramların tanımları, benzeyen ve ayrılan yönlerine dikkat çekilmiştir. Aynı bölümde anlatım esasına bağlı Türk halk edebiyatı verimlerinde tipler ve bu tiplerin özelliklerine yer verilmiştir. Burada mitlerden halk tiyatrosuna varıncaya değin anlatım türlerinde tipolojik açıdan bir inceleme yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca anlatım esasına bağlı Türk halk edebiyatı eserlerinde görülen tipler ve bu tiplerin özelliklerini başlığı altında “alp/alperen tipi, ozan tipi, âşık tipi, yardımcı tipler, bilge devlet adamı tipi, kadın tipleri, hayvan tipleri, olağanüstü tipler” incelenmiştir.

Yazar, edebî eserde düşmanı belirleyen çizgiye dair önemli bilgiler vermektedir. Bu noktada daha önce tip hakkında verilen bilgiler doğrultusunda hareket edilecektir. Halk edebiyatına özgü anlatım türlerinde (mit, efsane, masal, destan, halk hikâyesi, fıkra, halk tiyatrosu) olayı gerçekleştiren kişiler (alpler, ozanlar, bilge adamlar vd.) tip olarak değerlendirilir. Çünkü adı geçen bu kişiler, anlatım türlerinde toplumun kendisine yüklediği rolleri yansıtan tiplerdir. Tipin kendine ait özellikleri, toplumun belirlediği çizgilerle sınırlıdır. Toplum, oluşturduğu tipler aracılığıyla can bulur (Özdemir 2019: 146).

Eserin ikinci bölümü beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde edebî eserlerde çatışma unsuru ve önemi, düşman ve öteki kavramları, düşman tipi, Türk halk hikâyelerinde

düşmanlık nedenleri incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Türk halk hikâyelerinde tespit edilen düşman tipler ve bunların özelliklerini işlemiştir. Burada düşman tipler yaradılış özellikleri bakımından olağan ve olağanüstü olarak iki grupta ele alınmıştır. Bu tasnifte olağanüstü özellikteki düşman tiplerin doğaüstü şartların son bulmasından dolayı sayıca sınırlı olduğu görülmüştür. Bu düşman tipler “sihirbaz, cadı, peri kızı ve tepegöz” tiplerinden oluşmaktadır. Çalışmada tasnif edilen olağan düşman tipler ise “insanlar, hayvanlar ve tabiat” başlıkları altında ele alınmıştır. İnsanlardan oluşan düşman tipler aile içinden ve dışından olması, cinsiyeti ve milliyeti açısından da ele alınmıştır. Edebî eserlerde görülen bazı şahısların süreklilik arz etmediği bilinmektedir. Söz konusu durumdan yola çıkılarak bu bölümde ayrıca tip özelliği kazanamayan düşmanlara da yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde “*Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Asuman ile Zeycan, Emrah ile Selvi Han, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Dede Korkut ve Köroğlu hikâyelerinden yola çıkılarak düşman tipine ait 21 ortak özellik tespit etmiş ve bunları örneklendirerek açıklamıştır: (1). Düşman kan dökücüdür. (2). Düşman tipi, sihir ve büyü gibi olağanüstü güçlere sahiptir; ancak bu olağanüstü güçlerin kaynağı ilahi değildir. (3). Düşman tipi felaketlere yol acar, enerjisini daima zarar vermek için kullanır. (4). Düşman tipi, sevgili ve aşığın görüşmesine engel olur veya görüşmemeleri için onları gözetleyerek onları ispiyonlar. (5). Düşman fitneci, acı sözlü ve taş yüreklidir. (6). Düşman menfaatçidir, çıkarı olmadıkça hiçbir işe girişmez. (7). Düşman rütbe olarak kendisinden üstün olanların verdiği emirleri hiçbir moral değere uymaksızın uygular. Bu nevi düşman tipler aslında esas düşman tiplerin yardımcıları görünümündedir. (8). Düşman, gelenek ve görenekleri hiçe sayar, töreye karşı gelir, düzene ve intizama uymaz. (9). Düşman görünüş itibarıyla çirkindir. Düşmanın çevresindekiler onun dış görünüşünden ürker. (10). Düşman kurnaz ve sinsî olanlardır, medeni değildir yani geriliğin temsilcisidir. (11). Düşman şüpheli ve tedirgindir. (12). Düşman çoğu hikâyede ahlaki zafiyet içindedir. (13). Düşmanın insani veya etik hiçbir değere saygısı yoktur. (14). Düşman yağmacı ve haindir. Kahramanı arkadan vurarak bahadırları öksüz ve yetim bırakandır. (15). Düşman çoğunlukla kıskançtır, bu nedenle daima âşık ile sevgilinin arasını bozmaya çalışır. Arabozucudur. (16). Düşman yalancı ve iftiracıdır. (17). Düşman verdiği sözü tutmayandır. (18). Düşman çoğu zaman inançsızdır veya başka dine mensuptur. (19). Düşman hiçbir zaman güvenilmeyecek olan,*

kahramanı yarı yolda bırakandır. (20). Düşman ne kadar kalabalık olursa olsun gücü kahramanı yenmeye yetmez. (21). Düşman tipi kaybetmeye mahkûmdur. İncelenen çoğu hikâyede düşman tipinin sonu ölümdür” (Özdemir 2019: 258-265). Yazarın yukarıda adı geçen hikâyeleri merkeze alarak yaptığı bu tespit ve açıklamalar, edebî eserlerde çatışmayı doğuran düşman tipini tanımlamak bakımından oldukça önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi adlı çalışma, tipolojik araştırma yöntemiyle yazılması ve geçmişten bugüne ihmal edilen veya gözden kaçırılan olumsuz kahramanları bir bütün olarak değerlendirmesi ve sınıflandırması bakımından öncüdür. Bu tiplerin toplum tarafından kendilerine has özellikler yüklenmesiyle beraber halk hikâyelerinde karşımıza çıktığına dikkat çekilmiştir. Bu çalışmayla birlikte edebî eserlerde merkezi kahraman dışında yer alan ve araştırmacılar tarafından yardımcı veya diğerleri şeklinde adlandırılan düşman tiplerin önemi vurgulanmıştır. Yazarın da dikkate sunduğu gibi merkezi kahramanı hazırlayan süreçlerde düşman tipin önemi yadsınamaz. Düşman tipler, genellikle kendi emellerine ulaşmak için tüm yöntemleri denerler ancak sonucunda kazanan taraf kahraman olur; anlatıcının beklentisi de kahramanın kazanması ve başarılı olması yönündedir. Düşman tipler, kahramanın başarısının tescillenmesinde, otoritesini sağlamasında veya pekiştirmesinde başrolde yer alırlar.

Her çalışma doğru ve yanlışları ile bir bütün olarak okuyucunun dikkatine sunulmaktadır. Bu çalışmada yazım ve mizanpaj hataları dışında bir kusur görülmemektedir. Eserin bütünlüğüne olumsuz bir katkısı olmamakla birlikte bu hatalar sonraki baskılarda giderilebilecek türdedir. Türk edebiyatında, düşman tipleri merkeze alarak dikkate sunan bir tip tahlili yapılmadığından Türk halk edebiyatına her bakımdan katkısının olacağı düşünülmektedir. Türk kültürüne böyle bir eser sunduğu için Sayın Dr. Mehmet Özdemir hocamıza teşekkürlerimi sunarım.